

Προβληματισμοί και Προοπτικές για την «Πράσινη Ανάπτυξη»

Α. Ανδρέοπουλος, Καθηγητής Ε. Μ. Πολυτεχνείου

Περίληψη

Η φάση της παρατεταμένης και ολόπλευρης κρίσης που διανύει η χώρα μας τα τελευταία χρόνια έδωσε αφορμή για σκέψεις και συζητήσεις με θέμα τα μοντέλα ανάπτυξης που έχουν εφαρμοστεί, καθώς και τα λάθη και τις παραλείψεις εκ μέρους της πολιτικής και της διοίκησης. Ανεξάρτητα από τον προσδιορισμό και επιμερισμό της ευθύνης, είναι γεγονός ότι η χώρα δεν ευτύχησε να διαρθρώσει έναν υγιή εθνικό παραγωγικό ιστό, υιοθετώντας κατά κανόνα αναποτελεσματικές και αδιέξοδες αναπτυξιακές στρατηγικές.

Η επικέντρωση στις αρχές της «Πράσινης Ανάπτυξης», που προβλήθηκε εντατικά το τελευταίο διάστημα, συνέπεσε αφενός με μια διεθνή στροφή στην οικολογία και την αειφορία και αφετέρου με την εμφάνιση των αρχικών σταδίων της βαθιάς κρίσης στη χώρα μας. Η συγκυρία αυτή, συνδυασμένη με το γεγονός ότι η καινοτομική ιδέα της «Πράσινης Ανάπτυξης» ανατέθηκε προς διαχείριση σε άτομα και επιτελεία χωρίς ιδιαίτερη εμπειρία και μάλιστα σε μια χώρα με έλλειμμα περιβαλλοντικής και αναπτυξιακής κουλτούρας, είχε ως άμεσο αποτέλεσμα την απαξίωσή της και μάλιστα συχνά με χλευαστικό τρόπο.

Ωστόσο, στις ανεπτυγμένες ευρωπαϊκές χώρες η αναπτυξιακή αυτή κατεύθυνση είχε καλύτερη τύχη. Σύμφωνα με σχετική ταξινόμηση του ΟΟΣΑ του 2004, η Πράσινη Ανάπτυξη στηρίζεται, εκτός των άλλων, στις ακόλουθες επιχειρηματικές κατηγορίες:

- θετικές – ευεργετικές για το περιβάλλον δράσεις (βιολογική γεωργία, αποκαταστάσεις, εξοικονόμηση ενέργειας, αγρο-οικοτουρισμός, κ.ά.).
- τη βιομηχανία (διαχείριση αποβλήτων, αστικά λύματα, ατμοσφαιρική ρύπανση, παραδοσιακή οικολογική συμβουλευτικές υπηρεσίες, κ.ά.)
- την ανάπτυξη καθαρών τεχνολογιών για παραγωγή παραδοσιακών ή νέων προϊόντων, για την παροχή υπηρεσιών κλπ.

Είναι προφανές ότι όλοι οι παραπάνω τομείς αποτελούν προτεραιότητες για την ελληνική πραγματικότητα. Ιδιαίτερα η αντιρρύπανση και η απορρύπανση είναι υποχρεώσεις που προβλέπονται από κοινοτικές οδηγίες ήδη ενσωματωμένες στο εθνικό μας δίκαιο και η καθυστέρηση συμμόρφωσης επαπειλεί την επιβολή υψηλών προστίμων, εκτός από τον διασυρμό της χώρας. Σε αυτούς τους ίδιους τομείς υπήρχε η δυνατότητα αξιοποίησης κοινοτικών πόρων, γεγονός που θα μπορούσε να δώσει σημαντική ώθηση στα απαραίτητα έργα με αλυσωτά οφέλη για την Ελλάδα.

Σήμερα, σε μια περίοδο ακραίας ύφεσης και στασιμότητας, θα ήταν χρήσιμο να ξαναδούμε τις προοπτικές της «Πράσινης Ανάπτυξης», έχοντας πια την πείρα από τα παθήματα των περασμένων ετών αλλά και το συγκριτικό πλεονέκτημα ενός τεράστιου επιστημονικού δυναμικού που έχει καταδικαστεί στην απραξία

Εισαγωγή

Στη μεταβιομηχανική περίοδο της κοινωνίας μας, όπως τη ζούμε σήμερα, οι προηγμένες κυρίως χώρες, συναισθανόμενες ίσως τον πρωταγωνιστικό τους ρόλο στην καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος, διακηρύσσουν την ανάγκη της περιβαλλοντικής μέριμνας, της εξοικονόμησης πλουτοπαραγωγικών πόρων, του περιορισμού της ενεργειακής κατανάλωσης και των βλαπτικών εκπομπών, ενώ παράλληλα υιοθετούν μέτρα και θεσπίζουν κανονισμούς που εξυπηρετούν αυτές τις πολιτικές.

Η μετατόπιση του κέντρου βάρους από το σχεδιασμό και την παραγωγή αγαθών προς τους τομείς των υπηρεσιών διαχείρισης και συντήρησης των τεχνολογικών επιτευγμάτων ήταν επακόλουθο της διαπίστωσης ότι η αχαλίνωτη εκμετάλλευση φυσικών πόρων υποθηκεύει το μέλλον της ανθρωπότητας από ενεργειακή και περιβαλλοντική άποψη ενώ, παράλληλα, ο άκρατος καταναλωτισμός που κατακλύζει την αγορά με νέα προϊόντα, δεν στάθηκε ικανός να επιφέρει ουσιαστικά άλματα στην ποιότητα της ανθρώπινης ζωής, τουλάχιστον σε αντιστοιχία με τις θυσίες που συνεπάγεται η λειτουργία μιας τέτοιας καταναλωτικής κοινωνίας.

Πράγματι, τον περασμένο αιώνα και ιδιαίτερα στη μεταπολεμική περίοδο, σημειώθηκε μια θεαματική τεχνολογική ανάπτυξη που εκδηλώθηκε με τη σύνθεση πολλών νέων βιομηχανικών προϊόντων, η χρήση των οποίων συχνά ενοχοποιήθηκε για επικινδυνότητα ως προς την ανθρώπινη υγεία ή το ευρύτερο οικοσύστημα. Ταυτόχρονα, η ευφορία που προκαλούσε η διοχέτευση στην αγορά αυτής της πλειάδας των νέων προϊόντων σε συνδυασμό με την επίμονη επένδυση και τη φαντασμαγορία της διαφήμισης, οδήγησε τους καταναλωτές σε μια δεκτικότητα και, εφόσον δεν είχαν συγκροτηθεί οι μηχανισμοί εκείνοι που θα προστάτευαν το κοινό από την άκριτη κατανάλωση επικινδύνων ή ποιοτικά υποβαθμισμένων αγαθών, το κοινωνικό σύνολο έγινε παθητικός δέκτης αυτής της επιδρομής. Παράλληλα, με την ίδια ευκολία προχωρήσαμε και σε μια κατασπατάληση των ενεργειακών μας πηγών, με αποτέλεσμα αφενός την επαναλαμβανόμενη εμφάνιση πετρελαϊκών κρίσεων με αλυσωτές αντιδράσεις στην παραγωγή και την κοινωνική ζωή και αφετέρου, την ραγδαία υποβάθμιση του περιβάλλοντος, που στις ανεπτυγμένες χώρες έχει ξεπεράσει τα όρια του συναγερμού και της ανοχής.

Τα μηνύματα αυτά ήταν ευτυχώς επαρκή για να κινητοποιήσουν το οργανωμένο κοινωνικό μας σύστημα, συχνά με την πίεση των οικολογικών και άλλων κινημάτων, ώστε να λάβει τα κατάλληλα μέτρα για την αποτροπή μιας ολοσχερούς περιβαλλοντικής καταστροφής, αλλά και για την κατά το δυνατόν αποκατάσταση των ζημιών. Σε αυτό το συναγερμό συμμετέχει ολόκληρος ο κοινωνικός ιστός και μάλιστα, κεντρική θέση κατέχουν οι επιχειρήσεις, οι οποίες ζουν και λειτουργούν μέσα στο παραγωγικό γίγνεσθαι του κάθε τόπου, που σήμερα εμφανίζει πολλά στοιχεία παγκοσμιοποίησης.

Δεν ήταν λοιπόν τυχαίο ότι τα πρότυπα της «πράσινης ανάπτυξης» παρουσιάστηκαν και εξελίχθηκαν μέσα σε αυτό το πλαίσιο. Ο όρος «Πράσινη Ανάπτυξη και Επιχειρηματικότητα» είναι πράγματι καινοφανής για τη χώρα μας και ήταν φυσικό να προκαλέσει σε κάποιους αμηχανία και σε άλλους καχυποψία.

Σύμφωνα με ταξινόμηση του ΟΟΣΑ από το 2004, η Πράσινη Ανάπτυξη στηρίζεται, εκτός των άλλων και στις ακόλουθες επιχειρηματικές κατηγορίες:

- ✓ την παραδοσιακή οικολογική βιομηχανία
- ✓ την ανάπτυξη νέων καθαρών τεχνολογιών και προϊόντων.
- ✓ άλλες ευεργετικές για το περιβάλλον δράσεις (εξοικονόμηση ενέργειας, βιολογική γεωργία, αγρο-οικοτουρισμός, κ.ά.),

Ουσιαστικά, η «πράσινη επιχειρηματικότητα» στοχεύει στον μηδενισμό του περιβαλλοντικού αποτυπώματος, δηλαδή του συνολικού περιβαλλοντικού και κοινωνικού κόστους που προκύπτει από επιχειρηματικές δραστηριότητες. Επιπλέον, δημιουργεί «πράσινες θέσεις εργασίας», που εξασφαλίζουν εξοικονόμηση ενέργειας, χρήση ανανεώσιμων πηγών, προστασία του οικοσυστήματος ή της ατμόσφαιρας ή ακόμη μείωση της ρύπανσης. Οι νέες αυτές θέσεις εργασίες δημιουργούνται αφενός από την καθιέρωση των σύγχρονων πράσινων τεχνολογιών και, αφετέρου, από την αναζωογόνηση παραδοσιακών τομέων της οικονομίας, που γνωρίζουν άνθιση λόγω των νέων τεχνολογιών (για παράδειγμα

οι εργάτες μετάλλου που βλέπουν τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας για την κατασκευή ανεμογεννητριών ή ακόμα και οι τεχνίτες που κατασκευάζουν ποδήλατα).

Οι βιομηχανικά ανεπτυγμένες χώρες έχουν ήδη δεκαετή εμπειρία στο άνοιγμα τέτοιων θέσεων, ενώ άλλες όπως η Ισπανία ξεκινούν τώρα. Ειδικότερα στην Ευρώπη, έχουν αποτεθεί σημαντικές προσδοκίες απασχόλησης στον τομέα της βιοκλιματικής αναμόρφωσης υφιστάμενων κτιρίων.

Η Greenpeace έχει υπολογίσει ότι η πράσινη επιχειρηματικότητα, μόνο στο στενότερο πλαίσιο παραγωγής και προώθησης νέων οικολογικών τεχνολογιών, μπορεί να αποδώσει μέχρι και 8 εκατομμύρια θέσεις εργασίας σε παγκόσμιο επίπεδο. Ακόμη, ο πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Jose Manuel Barroso μιλώντας το 2010 στην ολομέλεια, ανέφερε τη δημιουργία μέχρι και 3 εκατομμυρίων "πράσινων" θέσεων εργασίας στην Ευρώπη μέχρι το 2020. Ήδη, η Γερμανία ηγείται με 250.000 πράσινες θέσεις εργασίας σήμερα που αναμένονται στις 450.000 μέχρι το 2020.

Η πρωτογενής παραγωγή

Είναι αναμφισβήτητο ότι η αγροτική παραγωγή αντιμετωπίζει στη χώρα μας παρατεταμένη ύφεση. Από το 2004 καταγράφεται ελάττωση του αγροτικού εισοδήματος, πτώση των επενδύσεων στον πρωτογενή τομέα και μεγάλη μείωση της αγροτικής παραγωγής. Έξαρση των φαινομένων αυτών σημειώθηκε την περίοδο 2006-2007, τόσο εξαιτίας δυσμενών καιρικών συνθηκών (ξηρασία, πυρκαγιές) όσο και λόγω της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, της οποίας η εφαρμογή ξεκίνησε το 2006. Επίσης, σημειώθηκε πτώση της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας της αγροτικής παραγωγής, σημαντική επιδείνωση του εμπορικού ισοζυγίου στα αγροτικά προϊόντα και καθοδική πορεία της απασχόλησης στη γεωργία, χωρίς βελτίωση του ρυθμού ανανέωσης των απασχολούμενων. Η κατάσταση επιδεινώθηκε με την τρέχουσα χρηματοπιστωτική κρίση μεγεθύνει τους επιχειρηματικούς κινδύνους που αντιμετωπίζουν οι αγρότες, αλλά και οι συνεταιριστικές και ιδιωτικές μικρομεσαίες επιχειρήσεις του πρωτογενούς τομέα, μια και είτε περιορίζεται η χρηματοδότησή τους, ή πραγματοποιείται με δυσμενέστερους όρους, θέτοντας σε κρίση την οικονομική τους βιωσιμότητα.

Ο αγροτικός όμως τομέας αντιμετωπίζει και ειδικότερα προβλήματα υποδομών και μέσων. Για παράδειγμα, η υπερβολική χρήση χημικών λιπασμάτων στη γεωργία έχει επιφέρει σε πολλές περιοχές τη νιτρορύπανση του εδάφους, με περαιτέρω μόλυνση του υδροφόρου ορίζοντα. Παραπλήσια φαινόμενα έχει διαπιστωθεί ότι προκαλούνται και από φωσφορικά λιπάσματα, που δημιουργούν τον ευτροφισμό σε επιφανειακά νερά ή τη θάλασσα. Η απειλή είναι σοβαρή δεδομένου ότι οι δυνατότητες παρέμβασης για απονιτροποίηση των εδαφών είναι περιορισμένες και εφαρμόζονται μόνο σε χαμηλές καλλιέργειες που είναι ετήσιες ή μπορούν να αντικατασταθούν. Οι μέθοδοι απονιτροποίησης δεν μπορούν να εφαρμοσθούν σε δενδρώδεις καλλιέργειες. Επιπλέον, η υφαλμύρωση των νερών έχει ήδη εμφανισθεί σε πολλές παραθαλάσσιες περιοχές της χώρας με υψηλή τουριστική κίνηση, σε συνδυασμό με γεωργικές εκμεταλλεύσεις και μεγάλο αριθμό γεωτρήσεων. Έτσι, η επάρκεια του νερού, από ποσοτική και ποιοτική άποψη, είναι πρόβλημα για πολλά σημεία, ενώ η ανυπαρξία μέχρι πρότινος των διαχειριστικών σχεδίων για τους υδατικούς πόρους

Πρέπει ακόμη να σημειωθεί ότι ο αγροτικός τομέας οφείλει έγκαιρα να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις, όπως η κλιματική αλλαγή, η αξιοποίηση της βιομάζας, η διαχείριση του υδατικού ισοζυγίου κλπ. Οι απαιτήσεις αυτές αποκτούν ευρύτερη διάσταση αν εκτιμηθεί ότι στο άμεσο μέλλον, αναμένεται σημαντική αύξηση της ζήτησης τροφίμων και περιορισμός των διαθέσιμων καλλιεργούμενων εκτάσεων, με αποτέλεσμα να τίθενται ζητήματα διατροφικής ασφάλειας και παραγωγικής ικανότητας της ευρωπαϊκής και, κατά μείζονα λόγο της εγχώριας γεωργίας, για τη σταθερή και ασφαλή προμήθεια τροφίμων.

Κατά συνέπεια, ανάγεται σε ζήτημα πρώτης προτεραιότητας η συμβολή της γεωργίας στην παραγωγή τροφίμων, γεγονός που υπαγορεύει τον προσανατολισμό της προς ένα αμιγώς διατροφικό και βιώσιμο παραγωγικό σύστημα, για ένα επαρκές βάθος χρόνου. Με αυτή την προσέγγιση, η οργάνωση και η ανάπτυξη του αγροτικού χώρου, που αποτελεί το συντριπτικό ποσοστό του χερσαίου εθνικού χώρου, έπρεπε πάνω απ' όλα να βασιστεί σε πολιτικές που στοχεύουν στη διατήρηση της αγροτικής γης και στην περιβαλλοντική της προστασία ως σπάνιου, πολύτιμου αγαθού. Στη διασφάλιση του περιβαλλοντικού της χαρακτήρα από την πίεση αλλαγών χρήσης, συνδεδεμένη οπωσδήποτε με τη θεσμική κατοχύρωση και την απόλυτη προστασία της γεωργικής γης υψηλής παραγωγικότητας.

Αντιθέτως, στην κρίσιμη περίοδο του μνημονίου, όταν έγινε πια σε όλους αντιληπτή η δεινή θέση της χώρας και το ζοφερό μέλλον της εγχώριας αγροτικής παραγωγής, η Πολιτεία αντί να σπεύσει να καλύψει το κενό προς την κατεύθυνση που προαναφέρθηκε, έστρεψε με εξωφρενική επιπολαιότητα τους αγρότες προς το εύκολο αλλά αμφίβολο κέρδος των φωτοβολταϊκών. Δόθηκε, έτσι, γεωργική γη υψηλής παραγωγικότητας βορά στην ισχυρά επιδοτούμενη ανανεώσιμη ηλεκτρική ενέργεια, κυρίως όμως μοιράστηκαν ελπίδες και δημιουργήθηκαν προσδοκίες στον αγροτικό πληθυσμό, οι οποίες κατόπιν αποδείχθηκαν άγονες και επιζήμιες.

Βιολογική γεωργία και κτηνοτροφία

Η βιολογική γεωργία, δημιουργεί ως γνωστόν τριπλάσια απασχόληση από τη συμβατική και αποτελεί μια εναλλακτική προσέγγιση που μπορεί να προσφέρει ασφαλή τρόφιμα, να διασφαλίσει την προστασία του περιβάλλοντος και να συνεισφέρει στο εισόδημα του παραγωγού από την προστιθέμενη αξία των βιολογικών προϊόντων που διαθέτονται στην αγορά.

Σημειώνεται ότι μέχρι το τέλος του 2007 στο μέτρο της βιολογικής γεωργίας είχαν ενταχθεί 20.364 δικαιούχοι και στην βιολογική κτηνοτροφία 3.151 δικαιούχοι, με συμβάσεις που είχαν προγραμματιστεί από την προηγούμενη προγραμματική περίοδο, των οποίων η υλοποίηση καθυστερεί, επεκτεινόμενη και στην τρέχουσα. Παράλληλα, δεν έχουν προκηρυχθεί αξιολογες δράσεις στήριξης της βιολογικής γεωργίας στα πλαίσια του νέου προγράμματος αγροτικής ανάπτυξης 2007-2013. Σημειώνεται ότι η συνολική αξία της εγχώριας αγοράς βιολογικών τροφίμων, σε τιμές λιανικής του 2007, εκτιμάται περί τα 52 εκατ. Ευρώ, μέγεθος εξαιρετικά μικρό αν αναλογιστεί κανείς ότι το 65% της αγοράς καλύπτεται από εισαγόμενα βιολογικά προϊόντα. Αυτό βέβαια οφείλεται στο γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος των εγχωρίως παραγόμενων (δηλ. Περίπου το 75%), εξάγονται, γεγονός που συνιστά στοιχείο θετικό για την εξωστρέφεια του κλάδου. Επιπροσθέτως, η δραστική μείωση της αγοραστικής δύναμης των καταναλωτών με την τρέχουσα οικονομική κρίση επηρεάζει σημαντικά τις δυνατότητες κατανάλωσης βιολογικών προϊόντων, οι τιμές των οποίων είναι πολλαπλάσιες των αντίστοιχων συμβατικών.

Παραμένει, ακόμη, έντονος ο προβληματισμός ως προς το μικρό μερίδιο αγοράς που καταλαμβάνουν τα εγχώρια παραγόμενα βιολογικά προϊόντα. Είναι χαρακτηριστικό ότι από ένα σύνολο πιστοποιημένων εκτάσεων ελαιοκαλλιέργειας μεγαλύτερο από 600.000 στρέμματα, το βιολογικά παραγόμενο ελαιόλαδο αντιστοιχεί σήμερα σε μια παραγωγή που δεν υπερβαίνει τους 3000 τόνους ετησίως. Ανάλογη απόσταση μεταξύ πιστοποίησης και αγοράς ισχύει και στην περίπτωση της κτηνοτροφίας. Ενδεικτικά, από πιστοποιημένες βιολογικές εκτροφές που αναφέρονται σε περισσότερα από 1 εκατ. Αιγοπρόβατα, η ποσότητα βιολογικού κρέατος που προσφέρεται στην αγορά είναι μηδαμινή.

Ένα επόμενο αρνητικό στοιχείο που χαρακτηρίζει το έλλειμμα σχεδιασμού των δράσεων της βιολογικής γεωργίας είναι το γεγονός ότι το 52% των βιοκαλλιεργητών εγκαταλείπει την καλλιέργεια με την ολοκλήρωση της πενταετίας, γεγονός που συνδέεται με τις διαμαρτυρίες των παραγωγών για το σύστημα πιστοποίησης των βιολογικών προϊόντων,

το οποίο χαρακτηρίζεται ως σύνθετο, υψηλού κόστους και γραφειοκρατικό και δαιδαλώδες. Σημειώνονται, επίσης, καθυστερήσεις των εγκρίσεων και των πληρωμών, που έχουν σωρεύσει εξαιρετικά σημαντικού ύψους ανειλημμένες υποχρεώσεις από την προηγούμενη προγραμματική περίοδο. Πράγματι, στο πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης 2007-2013 τα μέτρα της βιολογικής γεωργίας και κτηνοτροφίας προβλέπουν μεν δημόσια δαπάνη ύψους 451 εκατ. €, που αντιστοιχεί στο 8,8% της συνολικής, αλλά το 72% της δαπάνης αυτής αφορά σε ανειλημμένες υποχρεώσεις της προηγούμενης περιόδου, με αποτέλεσμα να έχουν διατεθεί στην τρέχουσα προγραμματική περίοδο εξαιρετικά περιορισμένοι πόροι.

Είναι λοιπόν απαραίτητος ο εκ νέου σχεδιασμός της βιολογικής γεωργίας - και κτηνοτροφίας, με αποκεντρωμένες, ευέλικτες και αποτελεσματικές διαδικασίες, αλλά κυρίως με τον σαφή προσανατολισμό σε αμιγώς διατροφικά τελικά προϊόντα με στόχο τη διεύρυσή τους στην αγορά, αξιοποιώντας τις δυνατότητες της συμβολαιακής γεωργίας. Στο πλαίσιο αυτό οφείλεται να καλύπτεται το κόστος αποζημίωσης των παραγωγών για την απώλεια εισοδήματος από τη μείωση της παραγωγής, αλλά και το κόστος ελέγχου και πιστοποίησης. Επισημαίνεται ότι η στήριξη της βιολογικής γεωργίας με ένα σημαντικό ποσοστό (15%) δημόσιας δαπάνης στο πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης 2007-2013 θα μπορούσε να αποτελέσει το έναυσμα δημιουργίας πολλών νέων θέσεων εργασίας στην αγροτική οικονομία, ενισχύοντας παράλληλα την ταυτότητα των εγχώριων προϊόντων, αλλά και την εξωστρέφεια του τομέα.

Νέες τάσεις για «πράσινα» προϊόντα

Οι νέες τάσεις στην αγορά διατροφικών προϊόντων συνδέονται με την παραγωγή τροφίμων που είναι ασφαλή, υψηλής ποιότητας, υγιεινά και εύγευστα, αλλά και με την προτίμηση των καταναλωτών σε τρόφιμα που προέρχονται από συστήματα παραγωγής φιλικά προς το περιβάλλον. Δεν είναι εξάλλου τυχαία η διαβούλευση που πραγματοποιείται αυτή την περίοδο στην εε με βάση το περιεχόμενο της “πράσινης βίβλου”, όπου καταγράφεται η τάση αναζήτησης πρωτότυπων και νέων εμπορικών διεξόδων, αναφερόμενη στην παραγωγή προϊόντων ανώτερης ποιότητας τα οποία προσφέρουν στον καταναλωτή επιπλέον απαιτήσεις (γεύση, διατροφικά χαρακτηριστικά, κλπ), θέτοντας ένα γενικότερο προβληματισμό ως προς τις πολιτικές και το πλαίσιο για την προστασία και την προώθηση της ποιότητας των αγροτικών προϊόντων.

Η συζήτηση αυτή, που μεταξύ άλλων αναφέρεται στους κανόνες εμπορίας και επισήμανσης των τροφίμων, αλλά και στην προστασία προϊόντων με ονομασία “γεωγραφικής ένδειξης” ενδιαφέρει άμεσα τη χώρα μας, με υψηλή ένταση σε συγκεκριμένες αγροτικές περιοχές. Σημειώνεται ότι η Ελλάδα διαθέτει 84 σημαντικά προϊόντα με ονομασία γεωγραφικής ένδειξης, εκ των οποίων τα περισσότερα αφορούν στο ελαιόλαδο (15 ποπ και 10 πγε), στα φρούτα και τα λαχανικά (12 ποπ και 10 πγε), στα τυριά (20 ποπ), στις ελιές (10 ποπ) και σε άλλα προϊόντα (6 ποπ και 1 πγε).

Είναι πάντως προφανές ότι η αξιοποίηση τοπικών, παραδοσιακών αγροτικών προϊόντων οφείλει να συνδεθεί με τις νέες τάσεις και τις ανησυχίες των καταναλωτών που ζητούν ειδικά χαρακτηριστικά, όπως είναι τα λεγόμενα λειτουργικά τρόφιμα που περιέχουν συστατικά που ωφελούν ορισμένες φυσιολογικές λειτουργίες (συστατικά για παράδειγμα που υπάρχουν σε αρωματικά και φαρμακευτικά φυτά), τα τρόφιμα με χαμηλά λιπαρά (με την αντικατάσταση λιπαρών υλών από πρωτεΐνες ή υδατάνθρακες φυτικής προέλευσης σε γαλακτοκομικά προϊόντα και αλλαντικά), τα τρόφιμα χαμηλά σε ζάχαρη (που μπορεί να προέρχονται από σιτάρι, φρούτα, λαχανικά που έχουν γλυκιά γεύση αφού ήδη περιέχουν σάκχαρα). Μπορεί επίσης να συνδεθεί με διαδικασίες στην εφοδιαστική αλυσίδα που επιτρέπουν την παραγωγή “κλιματικά ουδέτερων” προϊόντων, εκείνων δηλαδή για τα οποία η διαδικασία παραγωγής, διακίνησης, κατανάλωσης κλπ συνεπάγονται χαμηλό αποτύπωμα άνθρακα.

Η μεταποίηση

Το μερίδιο ευθύνης της ελληνικής βιομηχανίας ως προς τη δημιουργία περιβαλλοντικών πιέσεων συνεχώς μειώνεται, γεγονός που αποδίδεται κυρίως στην υποχώρηση της συμμετοχής της μεταποίησης στο ΑΕΠ, έναντι του τομέα των υπηρεσιών και των μεταφορών, αλλά και στην προώθηση θεσμικών μεταβολών στην κατεύθυνση της καλύτερης διαχείρισης των πόρων και της προστασίας του περιβάλλοντος. Ειδικότερα, η άμεση συμβολή της βιομηχανίας στην παραγωγή αερίων του θερμοκηπίου (CO₂, μεθάνιο, N₂O, SF₆, HFC, PFC), NO_x και SO₂ ανέρχεται σήμερα μόλις στο 10%, 15% και 19%, αντίστοιχα, αναλογικά με άλλες πηγές ρύπανσης.

Εν τούτοις, εκτιμάται ότι υπάρχουν ακόμη σημαντικά περιθώρια για τη βελτίωση της περιβαλλοντικής συμπεριφοράς του βιομηχανικού τομέα, παράλληλα με την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών μεταποιητικών επιχειρήσεων.

Ο στόχος της ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας είναι πρωταρχικής σημασίας για τις Ελληνικές επιχειρήσεις που καλούνται να προσαρμοσθούν στο νέο και ιδιαίτερα ανταγωνιστικό περιβάλλον της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας και της απελευθέρωσης της Ευρωπαϊκής αγοράς κάτω από ιδιαίτερα δυσμενείς όρους, που καθορίζονται από το αντικειμενικά περιορισμένο μέγεθος της εσωτερικής αγοράς, το πολύ μικρό μέσο μέγεθος των επιχειρήσεων και την απώλεια του πλεονεκτήματος του χαμηλού κόστους της εργασίας.

Στις νέες αυτές συνθήκες, που έχουν επιδεινωθεί δραματικά λόγω και της γενικότερης οικονομικής κρίσης που εκμηδενίζει το επενδυτικό ενδιαφέρον και καθιστά ανέφικτη τη χρηματοδότηση, η ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής συνιστώσας στη βιομηχανική πολιτική μπορεί να αποτελέσει προωθητική δύναμη για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων με προφανείς και τις ευεργετικές επιπτώσεις στην απασχόληση.

Ειδικότερα, περιβαλλοντικές ρυθμίσεις μπορεί να ωθήσουν τις επιχειρήσεις να αναπτύξουν αντισταθμιστικές δράσεις και καινοτομίες που να αποτελέσουν την πηγή εσόδων αλλά και συγκριτικού πλεονεκτήματος έναντι των ανταγωνιστών τους. Οι επιχειρήσεις, εντάσσοντας τη φροντίδα για το περιβάλλον στις στρατηγικές τους, κερδίζουν πόρους και συμμαχίες στην τοπική κοινωνία, δημιουργούν συγκριτικά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα και τελικά βελτιώνουν σε πραγματικούς όρους την ανταγωνιστικότητά τους. Επιπλέον, η προσαρμογή των ελληνικών προϊόντων και διαδικασιών στα διεθνή περιβαλλοντικά πρότυπα αποτελεί συχνά προϋπόθεση για την πρόσβαση σε ενδιαφέρουσες αγορές με υψηλή περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και συνήθως υψηλή αγοραστική δύναμη. Σημειωτέον ότι τα πιστοποιητικά ECO label, EMAS κλπ ανήκουν στην κατηγορία αυτή και, αναμφίβολα, προσδίδουν εμπορικό συγκριτικό πλεονέκτημα στα προϊόντα και τις επιχειρήσεις που τα έχουν αποκτήσει

Στόχος μιας σύγχρονης Στρατηγικής πρέπει να είναι η διευκόλυνση των επιχειρήσεων να προωθήσουν παρόμοιες αντισταθμιστικές δράσεις και συγκεκριμένα:

- Οργανωτικές δράσεις, που αποσκοπούν στη βελτίωση της παραγωγικότητας της εργασίας και στη βελτιστοποίηση των διαδικασιών διάθεσης των προϊόντων στον καταναλωτή. Οι δράσεις αυτές που προϋποθέτουν σχετικά χαμηλό κόστος έρευνας και υλοποιούνται με ευχέρεια, μπορούν άμεσα να μεταφραστούν σε αυξημένα έσοδα για την επιχείρηση αντισταθμίζοντας σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό το κόστος της συμμόρφωσης προς τους περιβαλλοντικούς περιορισμούς.
- Εξοικονόμηση ενέργειας, με στόχο τη μείωση της ενεργειακής έντασης της βιομηχανίας, ιδιαίτερα στο μεγάλο πλήθος των ΜΜΕ, στις οποίες παρόμοιες επεμβάσεις δεν έχουν προχωρήσει ικανοποιητικά. Εκτός από τα απαραίτητα χαμηλού κόστους μέτρα μείωσης των απωλειών, έμφαση πρέπει να δοθεί στην ανάπτυξη της συμπαραγωγής (ηλεκτρική και θερμική ενέργεια) καθώς και στον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό με χρήση αποδοτικότερων ενεργειακών τεχνολογιών.

- Υποκατάσταση καυσίμων, με έμφαση στην επέκταση του φυσικού αερίου, καθώς και στην προώθηση ορισμένων από τις ΑΠΕ (βιομάζα, γεωθερμία) που για διάφορους λόγους έχουν μείνει πίσω, σε σχέση με τα φωτοβολταϊκά και αιολικά
- Αναδιάρθρωση της παραγωγικής διαδικασίας, με έμφαση στη διαφοροποίηση του μίγματος πρώτων υλών ή ενέργειας με υποκατάστατα φιλικότερα προς το περιβάλλον και στη βελτίωση της παραγωγικότητας των εισροών. Η ορθολογική χρήση των πόρων επιβάλλει τη μείωση των απωλειών, την εισαγωγή μεθόδων επεξεργασίας των παραπροϊόντων, τον καθαρισμό και την επανάχρηση των αποβλήτων καθώς και την ορθολογική χρήση ή βελτιστοποίηση των συνθηκών συντήρησης και ελέγχου των μηχανημάτων παραγωγής.
- Καινοτομικές αλλαγές στο προϊόν, που αποσκοπούν κυρίως σε μεταβολές στη φύση και τον σχεδιασμό του, σε κατεύθυνση που συνεπάγεται εξοικονόμηση πρώτων υλών και ενέργειας και διευκολύνει την επαναχρησιμοποίηση ή ανακύκλωση τους μετά το τέλος του κύκλου ζωής τους. Επίσης, προσοχή πρέπει να δοθεί και στην υποκατάσταση των υλικών συσκευασίας από άλλα φιλικά προς το περιβάλλον.

Οι σημαντικότερες δράσεις προς την κατεύθυνση των πολιτικών που αναφέρθηκαν παραπάνω θα μπορούσαν να είναι οι ακόλουθες:

- Ίδρυση και επέκταση μονάδων ανακύκλωσης και αποσυναρμολόγησης στερεών υλικών και αποβλήτων, όπως επίσης και μονάδων διαχείρισης και αξιοποίησης αποβλήτων.
- Υλοποίηση περιβαλλοντικών σχεδίων για την απόκτηση οικολογικής σήμανσης προϊόντων ή την ανάπτυξη και πιστοποίηση συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης (EMAS) κλπ.
- Αποτίμηση και αξιολόγηση του εξωτερικού περιβαλλοντικού κόστους σε επιλεγμένους κλάδους της μεταποίησης και πιλοτικές εφαρμογές των αποτελεσμάτων για την εσωτερίκευση του περιβαλλοντικού κόστους στο μηχανισμό της αγοράς.
- Καταγραφή και αξιολόγηση των περιβαλλοντικών επιδόσεων των επιχειρήσεων και συσχέτιση τους με τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και την αύξηση της απασχόλησης.
- Σχεδιασμός και ενδεχόμενη εισαγωγή νέων θεσμών και εργαλείων στην άσκηση βιομηχανικής περιβαλλοντικής πολιτικής όπως περιβαλλοντικοί φόροι, συστήματα τιμολόγησης ρύπανσης, εθελοντικές συμφωνίες που θα εμπλέκουν τους μηχανισμούς της αγοράς στον οικολογικό αναπροσανατολισμό της επιχειρηματικής δραστηριότητας και θα μετριάζουν τις επιπτώσεις των πολιτικών αυτών στην ανταγωνιστικότητα.
- Υποστηρικτικές ενέργειες ενημέρωσης, ευαισθητοποίησης και πληροφόρησης για την προσαρμογή της βιομηχανίας στο νέο περιβαλλοντικό θεσμικό πλαίσιο, οδηγίες που αφορούν στην ολοκληρωμένη πρόληψη και τον έλεγχο της ρύπανσης από επικίνδυνα και τοξικά απόβλητα, SEVESO II, REACH κλπ

Αυτό το πλαίσιο άσκησης βιομηχανικής πολιτικής υπερβαίνει τη λογική των μέτρων αντιρρύπανσης χωρίς βέβαια να την αποποιείται, όταν η εφαρμογή τέτοιων μέτρων θεωρείται επιβεβλημένη. Παράλληλα, μεγάλη έμφαση πρέπει να δοθεί στην απλοποίηση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος αλλά και στην ενίσχυση και αποτελεσματική λειτουργία των διοικητικών μηχανισμών ελέγχου.

Ο τομέας των υπηρεσιών

Είναι γνωστό ότι στον τομέα των υπηρεσιών ο τουρισμός έχει πρωταρχική θέση, εξαιτίας του ιδιαίτερα ελκυστικού φυσικού περιβάλλοντος του ελληνικού χώρου, που έχει καταστήσει την Ελλάδα ισχυρό πόλο έλξης για περιηγητές. Μετά από μια περίοδο ταχύτερης ανάπτυξης δύο περίπου δεκαετιών, ο τουρισμός σήμερα συμμετέχει με 6% στο ΑΕΠ της χώρας συμβάλλοντας ταυτόχρονα σημαντικά στην απασχόληση και την περιφερειακή ανάπτυξη.

Όμως, ενώ ο αριθμός των αφίξεων των ξένων τουριστών, που σήμερα κυμαίνεται γύρω στα 12 εκ. αφίξεις ετησίως, παρουσιάζει μια μακροπρόθεσμα ανοδική τάση, τα έσοδα από την τουριστική δραστηριότητα ακολουθούν πτωτική πορεία ως αποτέλεσμα του έντονα αναπτυσσόμενου μαζικού τουρισμού. Ο μαζικός τουρισμός έχει παράλληλα και σοβαρές επιπτώσεις στο περιβάλλον, με συνέπεια η συνέχιση του ίδιου μοντέλου τουριστικής ανάπτυξης ουσιαστικά να υπονομεύει μακροπρόθεσμα την ανάπτυξή του.

Οι πλέον ευαίσθητες στην τουριστική πίεση περιοχές είναι φυσικά οι παράκτιες, στις οποίες συγκεντρώνεται και ο κύριος όγκος τουριστών, καθώς και μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού. Επιπλέον, ο παράκτιος χώρος έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και από την πλευρά των φυσικών οικοσυστημάτων λόγω της συνύπαρξης και αλληλεπίδρασης τριών βασικών στοιχείων της φύσης: της θάλασσας, της ξηράς και του αέρα. Δέλτα ποταμών, λιμνοθάλασσες και άλλοι υδροβιότοποι, αμμοθίνες, λιβάδια ποσειδωνίας, κλειστοί κόλποι κλπ. αποτελούν περιοχές αναπαραγωγής και διαβίωσης πολλών και σημαντικών ειδών χλωρίδας και πανίδας.

Οι πλέον ορατές συνέπειες της υποβάθμισης του περιβάλλοντος είναι η πληθώρα οδικών αρτηριών κατά μήκος των ακτών που οδηγούν στους τουριστικούς προορισμούς και ο συνωστισμός στις παραλίες. Η αλόγιστη κατανάλωση νερού κατά την άνομβρη περίοδο, προκαλεί ένδεια στους υδατικούς πόρους, ιδιαίτερα στα μικρά νησιά. Η υψηλή ζήτηση νερού και ιδιαίτερα η υπεράντληση έχει πολλαπλές επιπτώσεις σε αυτές τις περιοχές, όπως η μη-αντιστρεπτή υφαλμύρωση των υπόγειων υδροφορέων, η οποία έχει ήδη αναφερθεί ως ένα μείζον πρόβλημα για την αγροτική παραγωγή. Η τουριστική βιομηχανία είναι, επίσης, παραγωγός μεγάλων ποσοτήτων στερεών αποβλήτων. Οι τοπικές αρχές αδυνατούν, τις περισσότερες φορές, να αντεπεξέλθουν αποτελεσματικά σε αυτή την παραγωγή. Ο καθαρισμός των ακτών με τη χρήση ειδικών μηχανημάτων έχει γίνει κοινή πρακτική, παρότι οι μέθοδοι αυτές ενδέχεται να προκαλούν διάβρωση στις παραλίες. Παράλληλα, η επεξεργασία των λυμάτων, η παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος, οι ιατρικές και άλλες υπηρεσίες, παρουσιάζονται συχνά ανεπαρκείς κατά τις περιόδους αιχμής.

Στη χώρα μας έχει ήδη εκπονηθεί Πρόγραμμα για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη των Ελληνικών Ακτών και Νησιών, που παρείχε γενικές και ειδικές αρχές για τη διαχείριση των περιοχών αυτών, κατευθύνσεις για την οριοθέτηση της παράκτιας ζώνης, τομεακές κατευθύνσεις στο πλαίσιο της ολοκληρωμένης διαχείρισης και ειδικές προτάσεις. Στο πλαίσιο του Προγράμματος διαμορφώθηκε Σχέδιο Οδηγίας για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη των Παράκτιων Περιοχών. Ο πρόσφατος Νόμος για το Χωροταξικό Σχεδιασμό και τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, που αναφέρονται σε αρκετά είδη δραστηριοτήτων (βιομηχανία, υδατοκαλλιέργειες, τουρισμός, ΑΠΕ κλπ) προβλέπουν τη διαμόρφωση Ειδικών Πλαισίων Χωρικής Ανάπτυξης για περιοχές με ειδικά προβλήματα όπως οι παράκτιες και νησιωτικές.

Τα προβλήματα και οι δυνατότητες ανάπτυξης του παράκτιου χώρου στην Ελλάδα επιβάλλουν την ανάγκη ορθολογικής διαχείρισής του με την προοπτική μιας στρατηγικής Βιώσιμης Ανάπτυξης που θα λαμβάνει υπόψη τη φέρουσα ικανότητα κάθε περιοχής.

Στόχοι μιας σύγχρονης πολιτικής θα πρέπει να είναι η αρμονική ένταξη των τουριστικών δραστηριοτήτων στο φυσικό περιβάλλον μέσω της αποφυγής και της αποτελεσματικής διαχείρισης των περιβαλλοντικών πιέσεων που δημιουργούν. Ο στόχος αυτός είναι δυνατόν να επιτευχθεί με μια σειρά μέτρων και δράσεων όπως τα ακόλουθα:

- Αποτελεσματικότερη διαχείριση του μαζικού τουρισμού, με έμφαση σε προγράμματα περιβαλλοντικής διαχείρισης που θα αποσκοπούν στη μείωση των πιέσεων στους τοπικούς φυσικούς πόρους, όπως στο πόσιμο νερό, μέσω της υιοθέτησης μέτρων για την εξοικονόμηση και ανακύκλωση του νερού ή στην ενέργεια, μέσω της εξοικονόμησης και της προώθησης των ΑΠΕ. Κατά προτεραιότητα επίσης πρέπει να αντιμετωπισθεί το θέμα της διαχείρισης των απορριμμάτων

- Διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος, με έμφαση στην ανάπτυξη του οικοτουρισμού που προβάλλει ως βασική αξία το σεβασμό και όχι απλά την εκμετάλλευση του φυσικού περιβάλλοντος. Επίσης, ο αγροτουρισμός και ο συνεδριακός τουρισμός αποτελούν περισσότερο ήπιες τουριστικές δραστηριότητες που δίνουν και τη δυνατότητα διεύρυνσης της τουριστικής περιόδου.
- Ανάπτυξη τουριστικών υποδομών, με στόχο την προσέλκυση και καλύτερη εξυπηρέτηση των τουριστών και γνώμονα τη συμβατότητα τους με το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον. Προϋπόθεση η ενεργός συμμετοχή και διαβούλευση με τους τοπικούς φορείς.

Γενικότερα, όμως, η ανάπτυξη του τουρισμού και των υπηρεσιών πρέπει να εντάσσεται στην ευρύτερη Στρατηγική για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη και οι επιμέρους δράσεις να προωθούνται στο πλαίσιο μιας διαδικασίας ολοκληρωμένης διαχείρισης. Στο πλαίσιο αυτό είναι καθοριστικός χωροταξικός σχεδιασμός, για την συγκρότηση πολιτικής συντονισμού και εξειδίκευσης στο χώρο καθώς και επί μέρους τομεακών πολιτικών που αφορούν την κατανομή των οικισμών, τις δραστηριότητες και τις υποδομές στον χώρο, παράλληλα με την προστασία των φυσικών πόρων και οικοσυστημάτων.

Επίλογος

Το φαινομενικό αδιέξοδο στο οποίο έχει περιέλθει η χώρα μας, που δείχνει «να μη βγαίνουν τα νούμερα» και προμηνύει νέες απειλές για τους πολίτες, αποτελεί ίσως μια σοβαρή κρίση που αναμφίβολα όμως ενέχει και μεγάλες ευκαιρίες. Η ιδέα «Πράσινης Ανάπτυξης», χρεοκόπησε μέσα στη συγκυρία της γενικευμένης και παρατεταμένης οικονομικής κρίσης σε συνδυασμό, βεβαίως, με την ακαταλληλότητα εκείνων που την διαχειρίστηκαν.

Ωστόσο, ακόμη και μετά από τις αδικαιολόγητες και ολέθριες για την οικονομία και το λαό μας καθυστερήσεις, φαίνεται ότι η ελπίδα δεν πέθανε ακόμη.

Σήμερα, σε μια περίοδο ακραίας ύφεσης και στασιμότητας, σε μια εποχή έντονων κοινωνικών τριβών και ανακατατάξεων, θα ήταν χρήσιμο να ξαναδούμε τις προοπτικές της «Πράσινης Ανάπτυξης», έχοντας πια την πείρα από τα παθήματα των περασμένων ετών αλλά και το συγκριτικό πλεονέκτημα ενός τεράστιου επιστημονικού και ευρύτερου εργατικού δυναμικού που έχει καταδικαστεί στην απραξία.

Questions and prospects for the “Green Growth”

A. Andreopoulos, Professor N.T.U.A.

Abstract

The persistent and global crisis that lately dominates our country, launched some thoughts and discussions on the already applied developmental patterns, as well as on mistakes and deficiencies of the related politics and administration.

Independently on the determination and attribution of responsibilities, it is true that our country did not succeed to create a healthy environment in the field of production, as it often adopted inadequate and non-feasible developmental strategies. Focusing on the principles of green growth, that has been intensively promoted lately, coincided with an international shift to ecology as well as with the appearance of the early stages of an intense crisis in our country. This conjuncture, in addition to fact that the innovative idea of green growth has been left to individuals and stuffs lacking the relevant experience and, moreover, in a country with limited environmental and developmental reflexes, led directly to its depreciation, often in a humiliating fashion.

However, in the developed European countries, this developmental approach had a better luck. According to the related classification of OECD in 2004, the green growth is based, among others, on the following business activities:

- environmental friendly actions, such as organic agriculture, restorations, energy conservation, agro-ecotourism, etc.
- industrial activities, such as waste management, urban waste, air pollution, traditional ecology, consultancies
- clean technologies for the production of conventional or new products, for services etc

It is evident that all the above sectors are of high priority for Greece. Especially, pollution prevention and control are obligations deriving from European directives, already incorporated to our national law system and, therefore, conformation delays to those regulations may bring fines in addition to the damage of our national prestige. In these same sectors, we had the possibility of taking advantage of the European funds, which might give a significant thrust to the appropriate projects with multiple profits for Greece.

Today, in a period of extreme recession and stagnation, it would be useful to reconsider the prospects of green growth, owing now the experience from the mistakes done in the past and, moreover, having the comparative advantage of a huge scientific stuff being condemned to stay idle.